

Leeswijzer

Klassiekers

Dode zielen

Nikolaj Gogol

Leeswijzer

Dode zielen

Nicolaj Gogol

Colofon

Auteur: Nikolaj V. Gogol
Titel: *Dode zielen* ; oorspronkelijke titel: *Mjortvye doesji*
Jaar van uitgave: in Rusland 1842

Voor deze leeswijzer is gebruik gemaakt van de uit 1991 daterende vertaling door Arthur Langeveld. Opnieuw uitgegeven in de Perpetuareeks van Athenaeum-Polak & Van Genneep, 2011. Met een nawoord van Marente de Moor.

ISBN: 978 90 253 6772 5
Genre: roman
Samensteller leeswijzer: Hilde van Vlaanderen
Uitgever leeswijzer : Stichting Senia
Senia-nummering: K13-31 / Aangepast op 14 mei 2019

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stichting Senia.

Romanbespreking en gesprekshandleiding

Nicolaj Gogol – *Dode Zielen*

INHOUDSBESCHRIJVING

De titel

De hoofdpersoon in de roman heeft een plan bedacht om snel rijk te worden. Hij bezoekt in de provincie landeigenaren die lijfeigenen bezitten. Lijfeigenen waren in die tijd een eigendom dat je, net als vee of landerijen, kon kopen en verkopen. Een Russische grootgrondbezitter had zoveel hectaren, zoveel koeien en zoveel 'zielen'. Dit waren de knechts, de boeren, de wasvrouwen, kindermeisjes, alle werknemers van het landgoed. Voor de 'zielen' moest men belasting betalen overeenkomstig de gegevens van de laatste volkstelling.¹ Zo'n telling vond meestal eens in de tien jaar plaats en zolang bleven de 'zielen' op de lijst staan, voor de wet waren ze nog levende zielen totdat zij officieel als dood geregistreerd werden. De hoofdpersoon, Tsjitsjikov bezoekt een aantal landeigenaren en wil van hen die 'dode zielen' kopen. Hij veronderstelt, dat de landeigenaren deze zielen liever kwijt zijn, zodat zij geen belasting meer hoeven te betalen. Hij wil die zielen in laten schrijven als werkkrachten en zo een hypotheek zien te krijgen om ergens zelf een landgoed te kopen. (In 1861 is in Rusland de lijfeigenschap afgeschaft; de roman verscheen in 1842)

Samenvatting

Een heer komt op een dag in een provinciestedje aan, hij zoekt een hotel op en informeert bij de kelner naar de belangrijke figuren in de stad. Meteen de eerste dag gaat hij op bezoek bij de plaatselijke notabelen. Over zichzelf vertelt hij weinig, wanneer mensen hem iets vragen geeft hij vriendelijk en uitgebreid antwoord, maar niet op de gestelde vraag. Hij wordt vrij snel uitgenodigd voor een avondje, waar hij al drie landheren leert kennen en door een van hen, Manilov, nodigt hem bij zich thuis uit. De derde dag is hij de gast van de commissaris van politie, na een stevig middagmaal gaat men kaartspelen. De vierde dag maakt hij een avondje bij de president van het gerechtshof mee en zo volgen er nog verschillende ontmoetingen. Eigenlijk weet niemand wat hij precies komt doen, maar men vindt hem reuze aardig.

Pavel Ivanovitsj Tsjitsjikov, de middelbare heer, was niet knap maar ook niet lelijk, niet te dik en ook niet te dun, was niet oud, maar jong kon je hem ook niet noemen. Hij gaat visites afleggen. Hij begint bij de uiterst vriendelijke Manilov, waarvan de auteur zegt, dat het moeilijk is om hem goed te beschrijven. Manilov en zijn vrouw zijn gelukkig met elkaar, Manilov is een tevreden man. Na een eenvoudige maaltijd bespreekt Tsjitsjikov met de gastheer in diens studeerkamer zijn vraag naar 'dode zielen', dat wil zeggen gestorven lijfeigenen. Manilov denkt eerst dat Tsjitsjikov gek geworden is, maar even later wil hij hem zo graag een plezier doen, dat hij hem zijn dode zielen schenkt.

¹ Bron: *Russkaja literatura; bloemlezing Russische literatuur*. SLO 1980, Pegasus 1992

Onderweg naar de volgende landheer verdwalen Tsjitsjikov en zijn enigszins aangeschoten koetsier Selifan. Ze komen in een heftige regenbui terecht, er is onweer, de koets valt om en enigszins gehavend komen ze laat in de avond aan in een dorp. Ze komen bij een hek tot stilstand. Hij vraagt onderdak, er wordt een hoog veren bed voor hem opgemaakt. De volgende morgen krijgt hij ontbijt van de vrouw des huizes, de weduwe Koróbotsjka. Na een gezellig ontbijt, waarin Pavel Ivanovitsj zijn gastvrouw van alles vraagt, vertelt zij, dat er achttien boeren (lijfeigenen) zijn gestorven sinds de laatste telling. Wanneer hij voorstelt om deze van haar te kopen, wordt zij wantrouwig. Er volgt een prachtige scene van twee mensen, die elkaar niet begrijpen en volkomen langs elkaar heen praten.

Tsjitsjikov vervolgt zijn reis, hij arriveert in een herberg, waar hij de waardin met vragen bestookt. Dan komt Nozdrjov binnen, ze hadden elkaar al bij de gouverneur ontmoet. Nozdrjov doet alsof ze de grootste vrienden zijn, tutoyeert hem en vertelt dat hij zojuist op de jaarmarkt zijn geld, zijn paarden, zijn horloge met spelen heeft verloren. Nozdrjov nodigt Tsjitsjikov uit met hem mee naar huis te gaan, hij laat alles in en om huis zien, de honden, de vijver met de grote vissen. Hij wil kennelijk indruk maken, maar eigenlijk is het een grote bende en het eten dat op tafel komt is aangebrand of niet gaar, het belangrijkste is de enorme variatie drank. Wanneer Tsjitsjikov de dode zielen ter sprake brengt, gelooft Nozdrjov zijn oren niet. Hij wil hem van alles verkopen: paarden, honden, zijn orgeltje. En hij wil kaartspelen. Na veel discussie gaan ze dammen, dit eindigt in ruzie. Op het goede moment komt een kapitein van de gendarmerie binnen en Tsjitsjikov maakt dat hij wegkomt.

Opgelucht zet Tsjitsjikov zijn reis voort, onderweg komt hij door onoplettendheid van Selifan in botsing met een andere koets. Daar ziet hij een meisje, dat diepe indruk op hem maakt. De boeren moeten helpen om de paarden en het tuig van de twee koetsen uit elkaar te halen. Later komt Tsjitsjikov aan op het landgoed van Sobakovitsj, een man met een postuur van een beer. Tijdens een zeer uitgebreide maaltijd maakt Sobakevitsj niets dan ongunstige en negatieve opmerkingen over de notabelen en andere landheren. Na de maaltijd rusten de mannen uit. Wanneer Tsjitsjikov later voorstelt om de dode zielen van zijn gastheer te kopen is Sobakevitsj helemaal niet verbaasd, hij begint meteen zaken te doen, vraagt honderd roebel per stuk. Tsjitsjikov biedt tachtig kopeken, waarop Sobakevitsj antwoordt, dat hij toch geen bast schoenen verkoopt. Na veel onderhandelen worden ze het eens, er wordt meteen een lijst en een koopakte gemaakt.

De laatste landeigenaar bij wie Tsjitsjikov op bezoek gaat is Pljoesjkin. Daar treft hij een totaal verwaarloosd landgoed, het graan is bedorven, de tuin verwilderd, de schuren vol met kapotte spullen. Pljoesjkin is zo gebrand op geld, dat ze het gauw eens worden. Tsjitsjikov koop ook nog de gevluichte lijfeigenen. Tevreden keert hij terug naar de stad en zijn hotel.

Hij heeft bijna vierhonderd zielen. Op zijn hotelkamer maakt hij zo snel mogelijk zijn lijsten in orde en haast zich naar de autoriteiten om de koopaktes te regelen. Door zijn goede contacten hoeft hij amper steekpenningen te betalen. In het stadje wordt veel gesproken over Tsjitsjikov, men is benieuwd hoe hij al die zielen wil vervoeren.

Op een avond bij de gouverneur ziet hij het mooie meisje terug, zij blijkt de dochter van de gouverneur en Tsjitsjikov vergeet zichzelf, raakt helemaal geobsedeerd door het meisje. Hij besteedt geen aandacht meer aan de rest van het gezelschap, wat niet gewaardeerd wordt. Als dan Nozdrjov dronken binnenkomt, die luidkeels verkondigt dat Tsjitsjikov *dode* zielen van hem wilde kopen, slaat de stemming om. Tsjitsjikov gaat gauw naar zijn hotel. Inmiddels is de weduwe Korobotsjka in de stad gearriveerd en zijn informeert naar de 'gangbare' prijs van dode zielen.

Twee dames brengen een serie geruchten op gang, Tsjitsjikov zou de dochter van de gouverneur willen schaken, sommigen denken dat hij een geheime gezant is van de gouverneur-generaal. De notabelen komen bij elkaar. Allemaal zijn ze afgefallen van de zorgen. De postmeester denkt dat hij de legendarische kapitein Kopejkin is, een struikrover die ooit een oorlogsheld was, maar na de oorlog slechts overleefde met slechts één arm en één been. Hij vertelt een uitvoerig verhaal, dat echter snel als onmogelijk wordt beschouwd, Tsjitsjikov heeft immers beide armen en benen nog. Wanneer Tsjitsjikov een wandeling door de stad maakt en hier en daar op bezoek wil, is hij nergens meer welkom. Nozdrjov wil hem wel helpen, mits hij betaalt. Tsjitsjikov besluit dat hij zo snel mogelijk weg moet.

In het laatste hoofdstuk van het eerste deel komen we meer te weten over de achtergronden van Tsjitsjikov, zijn strenge vader, de gehoorzame leerling, zijn vermogen om zich aan alle omstandigheden aan te passen en zijn droom van een leven in welstand. Hij is inmiddels onderweg, jaagt zijn koetsier op en rijdt naar onbekende verten.

In deel twee treffen we Tsjitsjikov een tijdje later. Hij zet zijn reis in een ander gebied voort. Hij is wat bedachtzamer geworden, iets ouder, maar nog steeds even plezierig in zijn gesprekken. Hij bezoekt een landheer, Tentetnikov, een nog vrij jonge man die op een prachtig landgoed woont met een schitterend uitzicht. Tentetnikov was ambtenaar in Sint Petersburg, maar verlangt terug naar het eenvoudige leven op het land. Hij kan echter geen leiding geven en krijgt weinig voor elkaar. In zijn gedachten is hij bezig met een boek over Rusland, maar in de praktijk doet hij er weinig aan. Hij is verliefd op de dochter van generaal Betrisjtsjev, een landheer die vlakbij woont. Deels door een misverstand tussen hem en de generaal en deels door grote verlegenheid onderneemt Tentetnikov weinig met betrekking tot de jonge vrouw. Tsjitsjikov mag bij hem logeren, hij doet het rustig aan, de beide mannen verstaan elkaar goed. Wanneer Tsjitsjikov hoort van het geheim van Tentetnikov gaat hij de generaal opzoeken, de goedlachse man is blij met zijn bezoek en geniet van zijn verhalen. Het eind van dat hoofdstuk ontbreekt in het manuscript.

Even later is Tsjitsjikov onderweg naar kolonel Kosjkarjov, een familielid van de generaal. Bij toeval komt hij terecht bij Pjotr Petrovitsj Petoech, waar hij hartelijk wordt ontvangen en een overvloedige maaltijd krijgt. Bij Petoech ontmoet hij een knappe man, Platonov en ze besluiten samen verder te reizen.

Ze bezoeken samen de energieke zwager van Platonov, Kostanzjoglo die op zijn landgoed de dingen goed voor elkaar heeft. Ze komen bij Chloboejev, wiens landgoed er helemaal niet goed voorstaat en deze is bereid zijn landgoed voordelig aan Tsjitsjikov te verkopen. – Vervolgens

ontbreken er een paar hoofdstukken in het manuscript.

Een tijdje later woont Tsjitsjikov in een gouvernementshoofdstad, het gaat hem aardig goed. Maar dan blijkt dat hij zich vermoedelijk heeft ingelaten met verboden praktijken en wordt hij gearresteerd, komt in de gevangenis. Hij had al kennis gemaakt met een vrome brandewijnpachter, deze bezoekt hem in de gevangenis en vraagt de gouverneur om clementie voor Tsjitsjikov. Deze komt vrij en vertrekt.

Personages

Pavel Ivanovitsj Tsjitsjikov – een voormalig ambtenaar, die een manier zoekt om rijk te worden. Hij is vriendelijk en voorkomend, weet iedereen die hij bezoekt om te praten zonder iets over zichzelf of zijn motieven te vertellen. Hij is ook listig en handig, hij voelt haarfijn aan hoe ver hij kan gaan en hoe hij mensen moet overtuigen of wanneer hij beter kan stoppen met zijn plannen.

Zijn koetsier – Selifan

Zijn lakei – Petroesjka

Notabelen: de gouverneur (die borduurde), de vice-gouverneur, de president van het gerechtshof, de procureur, de directeur van het postkantoor, e.a.

~ Manilov, de eerste landeigenaar bij wie Tsjitsjikov op bezoek gaat.

Gogol beschrijft hem zo: 'Alleen God weet misschien wat voor karakter Manilov had. Er zijn van die mensen die niets bijzonders hebben, tot de grijze middelmaat behoren, geen vlees en geen vis zijn, geen hom en geen kuit, zoals het gezegde luidt. Misschien moet ook Manilov tot hen gerekend worden. (pag. 27).

~ de weduwe Nastasja Petrovna Korobotsjka is voortdurend bezig met de zorg om haar landgoed; taai en verbeterd verzamelt ze iedere roebel en iedere kopeke in haar dozen en kistjes. Ze is aanvankelijk gastvrij, ze is niet verbaasd over het vreemde voorstel van Tsjitsjikov, maar is eerder bang dat zij bij de transactie door hem bedrogen zal worden. Pas wanneer hij aanbiedt ooit ook andere producten zoals vlas van haar te kopen, gaat ze overstag.

~ Sobakevitsj staat met beide benen op de grond, zowel letterlijk - hij is zo sterk als een beer – als figuurlijk, hij bereikt wat hij wil. Hij heeft een weinig positief beeld over de mensen en hij doorziet het plan van Tsjitsjikov vrijwel onmiddellijk.

~ Nozdrjov is een actieve, vrolijke maar ook drankzuchtige man. Hij onderneemt van alles vooral om afleiding te zoeken. Zijn besluiten en activiteiten worden sterk door zijn stemming beïnvloed. Eigenlijk heeft hij geen doel voor ogen, hij verspeelt het vermogen dat zijn lijfeigenen hem met hard werken bezorgd hebben. Hij staat bekend als iemand die altijd leugenachtige verhalen vertelt, toch vertelt hij ook eens in een dronken bui de waarheid.

~ Pljoesjkin is zo gierig, dat hij zelfs bedorven graan bewaart en kapotte dingen opslaat. Zijn egoïsme is bepaald door zijn streven naar rijkdom en zijn gierigheid. Alleen beseft hij niet meer wat nog echt waardevol is en zo komt hij om in zijn eigen verzamelde troep. Zijn lijfeigenen leven

in de grootste armoede en verwaarlozing.

~ verhaal over kapitein Kopejkin, dit personage wordt door de postmeester beschreven. Eigenlijk is hij de enige, die echt iets voor zijn land heeft gedaan in de oorlog van 1812. Hij hoopt na zijn verwondingen, het verlies van een arm en een been, op een tegemoetkoming van de staat, van de tsaar, maar wordt net als de lijfeigenen in de steek gelaten.

In deel twee:

- ~ Tentetnikov
- ~ generaal Betrisjsjev
- ~ Pjotr Petrovitsj Petoech
- ~ kolonel Kosjkarkof
- ~ Platonov
- ~ Kostanzjoglo

De personen in deel twee zijn weliswaar even kleurrijk beschreven als die in het eerste deel, maar zijn toch minder tot een alomvattend 'type' of karakter geworden. Aanvankelijk wilde Gogol in het tweede deel meer het positieve in beeld brengen, maar hij heeft zoveel getwijfeld en ook delen weggegooid, dat zij veel minder uit de verf komen.

Thematiek

De grote maatschappelijke verschillen in de eerste helft van de 19^e eeuw. De landeigenaren met hun 'zielen' als bezit. De lijfeigenen, die vaak betere karakters hadden, harder werkten dan hun landheren, maar niets te vertellen hadden.

Gogol geeft een beeld van de bureaucratie, de houding van mensen als de gouverneur, de politiecommissaris, de president van de rechtbank en hoe die samen met de landeigenaren van alles in hun eigen voordeel regelden.

Eerst is er de beschrijving van de landeigenaren en hun eigenaardige karakters, pas aan het eind van deel één komen we meer te weten over de persoon Tsjitsjikov. Ook eindigt dit deel met de ongewisse toekomst van de hoofdpersoon en verbindt de auteur dit met de vraag naar de toekomst van het Russische volk.

Perspectief

De roman is geschreven vanuit het perspectief van de alwetende verteller. De schrijver richt zich soms direct tot de lezer, bijvoorbeeld op pag. 22-23 en op pag. 52 en 53 en pag. 62. Zo zijn er meerdere momenten in het boek, dat de auteur zijn mening of twijfels deelt.

Taal en stijl

Misschien is het wel vooral de stijl die het meest boeit in deze roman. Zo gevarieerd, zo verrassend, soms zo onverwacht zijn de zinnen opgebouwd, en heeft de schrijver zijn woorden gekozen. Gogol speelt werkelijk met de taal en stijl in deze roman.

Hij gebruikt vaak enorme **overdrijvingen**, bijvoorbeeld op pagina 151: 'zij kusten elkaar zo heftig op beide wangen dat ze allebei de rest van de dag pijn aan hun voortanden hadden'.

Talloos en origineel zijn de **vergelijkingen**, bijvoorbeeld op pagina 95: '... hij voelde zijn hart slaan als een kwartel in een kooitje' en op pagina

96: ' ... haar mooie, ovale gezichtje was net zo rond en doorschijnend wit als een pasgelegd vers eitje wanneer dit, tegen het licht gehouden in de getaande handen van de oplettende huishoudster, de zonnestralen doorlaat, ...'

Hij heeft soms lange zinnen en enorme **uitweidingen**, een mooi voorbeeld is te lezen op pagina 74: 'De blonde was een van die mensen in wier karakter op het eerste gezicht een zekere koppigheid opvalt. Je hebt nog geen mond open gedaan of zij staan al klaar om je tegen te spreken en het lijkt of zij nooit akkoord zullen gaan met iets dat ... of zij nooit van een domoor zullen zeggen dat hij verstandig is ... maar het eind van het liedje is steevast ... '. Ook op de pagina's 116 en 117 kunnen we hier een mooi voorbeeld van zien.

Hij heeft vaak een **associatieve** manier van schrijven, zoals in de beschrijving van de weduwe Korobotsjka op pagina 48: 'Een ogenblik later kwam de vrouw des huizes binnen, een oudere vrouw met een slaapmuts en een inderhaast omgeslagen flanellen doek, een van die vrouwtjes, eigenaressen van een klein landgoed, die altijd jammeren over misoogsten en verliezen en het hoofd enigszins schuin houden, maar ondertussen stukje bij beetje een klein vermogen vergaren in boerenbonte zakjes die verspreid over de laden van de linnenkast verborgen liggen. In één zakje worden de goudstukken bewaard, in het tweede de ... en in het derde de ... , hoewel het op het eerste gezicht lijkt of er in de linnenkast alleen maar ondergoed ligt, of nachthemden, of klosjes garen ... en zo gaat het nog tien regels door.

Personificatie is ook een vorm, die we tegen komen: de haan praat tegen hem (op pagina 51), Tsjitsjikov scheldt hem uit; we lezen wat de paarden denken.

En **humor** ofwel zulke fantastische, komische opmerkingen, dat je al lezend regelmatig in de lach schiet en je afvraagt: hoe komt hij erop? Wanneer Tsjitsjikov bij de weduwe Korobotsjka logeert, vraag ze of hij gewend is dat iemand voor het slapen gaan zijn hielen kietelt, haar man kon anders niet in slaap komen. Of in de beschrijving van generaal Betrisjsjev, wanneer hij zegt dat '... deze net als velen van ons een hoop goede en een hoop slechte eigenschappen had. Zowel de eerste als de tweede waren, zoals dat bij een Rus meer voorkomt, in een schilderachtige wanorde door elkaar gegooid.'

De ontvangst van de roman

Gogol woonde ruim tien jaar in Italië en tijdens zijn verblijf daar schreef hij het eerste deel van *Dode zielen*. In 1839 keerde hij naar Rusland terug om de uitgave van dit boek, dat hij als zijn levenswerk beschouwde voor te bereiden. In die tijd werd hij in Moskou en Sint Petersburg enthousiast ontvangen, men beschouwde hem als een belangrijk schrijver. In 1842 kwam de roman uit en de reacties waren enerzijds juichend, omdat men er een politieke boodschap in las. Velen lazen er een aanklacht in tegen de lijfeigenschap, hoewel dat op zich niet in het boek aan de orde komt. Anderzijds waren er critici en lezers die vonden, dat er te veel negatieve personen in het boek voorkwamen en men vond bepaalde beschrijvingen voor die tijd soms nogal onfatsoenlijk. Een woord als 'stinken' vond men niet passend, anderen vonden juist dit realistische een van de charmes van het boek. Zijn

bewonderaars vonden de beschrijving van het provincielevens prachtig en genoten juist van dit beeld van het dagelijks leven.

Oorspronkelijk was Gogol van plan om een trilogie te schrijven. In het eerste deel zou hij zich concentreren op de negatieve kanten van het toenmalige Rusland. De inhoud van het tweede deel zou de positieve kanten van het Russische volk naar voren brengen en in het derde deel zou de hoofdpersoon zich ontwikkelen tot een moreel goed mens. Het is zeker de moeite waard om het nawoord van Marente de Moor te lezen, waarin zij schrijft dat Gogol zich voor de opzet van zijn trilogie heeft laten inspireren door Dante's *Goddelijke Komedie*. Verder merkt zij op, dat de titel niet alleen naar de lijfeigenen verwijst, maar ook naar hun meesters/ landheren. Die maken geen ontwikkeling door en alles in hun leven staat stil of verloopt zoals het al jaar in, jaar uit gaat.

Informatie over de auteur

Nikolaj Vasiljewitsj Gogol (1809–1852) werd op 1 april 1809 als zoon van een landheer in Velikie Sorotsjintsy bij Mirgorod (Oekraïne) geboren. Hij volgde het gymnasium te Nezin en vertrok daarna naar Sint Petersburg, waar hij werk hoopte te vinden. Hij was werkzaam als ambtenaar in Petersburg van 1828 tot 1831, maar vluchtte naar Duitsland nadat zijn epische gedicht *Hans Kuchelgarten* genadeloos was afgekraakt. Enkele weken later keerde hij terug naar Petersburg, waar hij zijn baan weer opnam. Hij publiceerde zijn eerste verhalen in tijdschriften. In deze tijd maakte hij ondermeer kennis met de schrijver Alexander Poesjkin, die enthousiast was over zijn humoristische verhalen. In 1831 vond hij veel erkenning voor de eerste vier verhalen uit *Avonden op een dorp bij Dikanka*, waarop hij al snel een tweede serie van vier verhalen liet volgen. Ook het blijspel *De Revisor*, een satire op menselijke zwakheden als onder andere ijdelheid, luiheid, angst, domheid van ambtenaren in een Russisch provinciestadje, kreeg veel waardering en gaf hem enige financiële speelruimte, wat zeer welkom was. In 1835 verscheen een historische roman *Taras Bulba* over het leven van de Kozakken en hun strijd tegen de Polen. Toch werd Gogol gekweld door een innerlijke onrust en hij vertrok regelmatig naar het buitenland, vooral naar Italië waar hij ongeveer twaalf jaar woonde.

Hoewel hij reeds bij leven faam verwierf met een reeks onvergetelijke novellen, waaronder *De neus*, *Dagboek van een gek* en *De mantel* wordt zijn grote, in Rome voltooide roman *Dode zielen* overal ter wereld toch beschouwd als zijn meesterwerk en zelfs als een van de absolute hoogtepunten uit de hele Russische literatuur. Een tweede, eveneens voltooid deel, waarin hij de hoofdpersoon, de oplichter Tsjitsjikow tot inkeer liet komen, gaf hij kort voor zijn dood in een vlaag van artistieke integriteit aan de vlammen prijs: er zijn slechts fragmenten van bewaard gebleven. Vladimir Nabokov heeft dit voorval in zijn korte biografie *Gogol* aangrijpend beschreven. Gogol stierf in 1852, nadat hij weigerde nog enig voedsel tot zich te nemen.

Films en illustraties

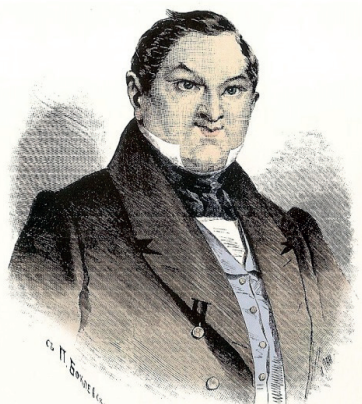
De roman is tussen 1909 en 1993 in Rusland zeker zes keer verfilmd en daarnaast minstens twaalf keer in een toneelbewerking in theaters in

heel Rusland opgevoerd.

De verschillende karakters boden veel illustratoren de mogelijkheid om portretten te tekenen. Zo zijn er in Rusland beroemde tekeningen van A.A. Agin en P.M. Boklevski. In Nederland heeft uitgeverij Veen in 1991 een prachtige uitgave verzorgd met illustraties van Marc Chagall.

VRAGEN EN DISCUSSIETIPS

1. Hoe was het om het boek *Dode zielen* te lezen? Had u op grond van de titel een bepaalde verwachting en gaf de roman een antwoord daarop?
2. Hoe zou u de roman willen omschrijven? Vindt u het meer een psychologische roman, een historische roman of een komische schelmenroman?
3. Met welk doel zou Nikolaj Gogol dit boek hebben geschreven?
4. Welk aspect van de roman heeft u als lezer het meest geboeid? Was het het plan van Tsjitsjikov? Waren het de verschillende karakters? Was het de vergelijking met het lot van Rusland?
5. Wat heeft het boek u aan kennis over het leven in Rusland aan het begin van de 19^e eeuw, over lijfeigenschap en de voorwaarden waaronder boeren toen moesten werken opgeleverd?
6. Wat was uw indruk van Gogols opvattingen over de lijfeigenen? Beschreef hij de lijfeigenen en hun situatie met enige sympathie?
7. Dit zijn vier illustraties van Pjotr M. Boklevski. Enig idee, wie dit zijn?

8. Er is wel gezegd, dat Gogol de landeigenaren zo heeft bedacht, dat ieder een aantal specifieke karaktereigenschappen heeft en zij zo tot een 'type' zijn geworden. Hoe zou u de mensen, bij wie Tsjitsjikov in deel één dode zielen koopt willen typeren? (bij voorkeur in één woord).
9. Wie is Tsjitsjikov nu eigenlijk? Hoe zou u zijn karakter en levenswijze omschrijven? Is hij de held van het verhaal of ook weer niet?
10. Op pagina 17 geeft Gogol een beschrijving van de mannen die hij bij de gouverneur ontmoet. En geeft een paginalange omschrijving: 'Mannen had je hier, net als overal, in twee soorten: de dunnen die voortdurend om de dames heen zwermden; sommigen waren [...] De andere soort mannen bestond uit de dikken of degenen die net als Tsjitsjikov waren, dat wil zeggen niet al te dik, maar ook niet al te dun. [...] De dikken hebben in deze wereld hun zaken beter voor elkaar dan de dunnen. [...] De dunne heeft na drie jaar geen lijfeigenen meer over [...] enzovoort. Wat vindt u van deze beschrijving? Grappig, herkenbaar, realistisch of ... ?
11. De landeigenaren en ambtenaren in de roman worden door Gogol in die tijd, in die omgeving beschreven. In hoeverre ziet u parallellen met de huidige tijd?
12. De ambtenaren in het boek worden door Gogol eigenlijk als één groep – met dezelfde slechte eigenschappen – beschreven. Hij generaliseert zowel de ambtenaren als de notabelen, terwijl de landeigenaren ieder een eigen gezicht en karakter krijgen. Welk effect heeft deze manier van schrijven op u als lezer?
13. Er komen niet zo veel vrouwen in de roman voor. De weduwe Korobotsjka en in hoofdstuk 9 de twee dames – een in alle opzichten aardige dame, Anna Grigorjevna, en een gewoon aardige dame Sofja Ivanovna – die de geruchten in het stadje op gang brengen. Daarnaast de echtgenotes van sommige landeigenaren. Welke rol spelen de vrouwen in de roman?
14. De verrassingen, de humor, de overdrijvingen in de stijl van Gogol zijn door veel liefhebbers bewonderd en geprezen. Welke vergelijkingen, welke fragmenten vond u aardig of bijzonder buiten de al bij het kopje 'taal en stijl' genoemde voorbeelden?
15. Hoe vond u het eind van deel één? Leest u er vooral een hoopvolle of eerder een onzekere toekomst voor Rusland in? Heeft u de indruk, dat Gogol optimistisch was over Rusland?
16. Karel van het Reve schreef in zijn *Geschiedenis van de Literatuur*, dat 'Gogol ook een meester is in het laten gebeuren of zeggen van dingen die niets met het verhaal te maken hebben'. Heeft u dat ook zo ervaren? Kunt u er voorbeelden van geven? Hoe vindt u deze zijsprongen, juist leuk of juist hinderlijk?
17. In de tijd dat deze roman verscheen, moest eerst de censuur het boek beoordelen. In eerste instantie waren er enkele problemen, zoals de titel van het boek 'Dode' zielen. Dit vond men niet kunnen, omdat de menselijke ziel onsterfelijk is, naar de mening

van veel orthodox gelovigen. Hoe heeft u het begrip 'zielen' in deze roman ervaren? Had er net zo goed 'boeren' of 'knechten' kunnen staan? Of past de titel toch in die tijd, in dat land?

18. In 2002 hebben de Noren een poging gedaan een lijst op te stellen van 100 boeken, die je gelezen moet hebben. Er is aan honderd schrijvers uit 54 landen gevraagd titels te noemen. Dit is de Verdensbibliothek geworden, te vinden op internet. Een van die honderd boeken is *Dode zielen* van Gogol. Kunt u zich voorstellen, dat dit boek op die lijst is gekomen? Wat maakt dit boek zo, dat je het moet lezen / zou moeten lezen? Zou u dit boek anderen aanraden? Wat heeft het lezen van dit boek u opgeleverd?

VERDER LEZEN

- Willem G. Weststeijn – *Russische literatuur*, Amsterdam: Meulenhoff, 2004
- Karel van het Reve – *Geschiedenis van de Russische literatuur; Van Vladimir de Heilige tot Anton Tsjechov*. Amsterdam: Van Oorschot, 1985
- Vladimir Nabokov – *Gogol*. Amsterdam: de Arbeiderspers (Open Domein), 1973

